

PAVEL HAPÁK

OHLAS APRÍLOVÉHO POVSTANIA NA SLOVENSKU

Aprílove povstanie bulharského ľudu proti tureckej nadvláde roku 1876, ktoré tak silne zapôsobilo na verejnú mienku v Európe a predovšetkým v slovanskom svete, vyvolalo silnú ozveru i v slovenskej verejnosti. Slovenská tlač neúnavne hlásala myšlienku spravodlivého boja Bulharov a ostatných južných Slovanov a burcovala slovenskú verejnú mienku ku všestrannej podpore tohto boja. Za ťažkých podmienok, v čase, keď uhorská vláda a maďarské vládnuce kruhy vôbec vyvolávali pod zámienkou obáv z tzv. nebezpečenstva panslavizmu protislovenskú hystériu, volala slovenská tlač za plné oslobodenie po viac ako štyri storočia deptaného bulharského národa ako aj za oslobodenie ostatných slovanských národov, teda aj národa slovenského.

Národné noviny ako jediné slovenské politické noviny v tom čase, ktoré vychádzali trikrát do týždňa obyčajne na štyroch stranách, venovali v tom čase otázke boja južných Slovanov proti Turecku polovicu až tri štvrtiny celkového rozsahu. Okrem toho patričnú pozornosť venovali tejto problematike aj skromné slovenské časopisy, ktoré však prakticky prinášali skôr len zhrnutie toho, čo bolo uverejnené v Národných novinách.

Prevažná časť informácií o pomeroch v Bulharsku, o Bulharoch a bulharskej otázke vôbec sa preberala priamo či nepriamo z ruskej, bulharskej, srbskej, chorvatskej, českej, poľskej, tiež západoeurópskej a maďarskej tlače a iných prameňov. Tieto správy sa však nepreberali jednoducho, ale obyčajne sa ďalej podávali s príslušným komentárom a podľa okolností s vlastným stanoviskom v takom zameraní, že slovenská tlač vždy jednoznačne hájila záujmy bulharského národa a jeho právo na slobodu a vlastný nezávislý štát. Bulharská problematika sa v tejto dobe v patričnej miere odrazila aj v slovenskej literatúre, čo je však predmetom iného referátu.

★ ★ ★

Prv než začneme hovoriť o ohlase aprílového povstania v slovenskej verejnosti, chceme stručne ukázať, že sympatie s bulharským ľudom a jednoznačný postoj k jeho národnooslobodzovaciemu hnutiu je ďaleko staršieho dáta. Konkrétne v slovenskej publicistike tematiku sledujeme prakticky už od jej vzniku. Štúrove *Slovenskje národňje novini* (1845—1848) a ostatná

publicistika zo štyridsiatych rokov 19. storočia prinášali sympatické správy o bulharskej minulosti a kultúre. Pritom sa často poukazovalo aj na ťažké postavenie bulharského ľudu pod tureckou nadvládou, že tento „lepšej budúcnosti hodný národ“ stále stone pod cudzím jarmom, že Bulhari po storočnom ujarmení „dýchajú túžbou po slobode“, že „aj tento 5 a viac miliónový národ n a r a d o s ť n a š u (podčiarkol P. H.) počína sa tiež duchovne hýbať“, apod.¹

V povestnom revolučnom roku 1848 *Orol tatránski* uverejnil „Prihlas k Serbii, k Čiernej Hore, Bosne a Bulharskej“ prevzatý z peštianskych srbských novín „Sveobšte Jugoslavenske i srbski národní novine“, kde sa južní Slovania vyzývajú, aby povstali proti Turkom, lebo už udrela hodina slobody. O Bulharoch sa o. i. hovorí, že tí majú „mladé a mocné ruky a len vodcov im treba“, potrebné zbrane a peniaze si vytrhnú od nepriateľa a pod.

Aj porevolučná slovenská tlač a ostatná publicistika prinášala — i keď len v rámci možnosti absolutistického systému — správy o ťažkom položení bulharského ľudu a jednoznačne sa stavala na jeho stranu.

Myšlienka prípravy alebo nutnosti prípravy povstania proti Turecku, správy o jeho skorom vypuknutí ako jedinej možnosti oslobodiť sa, správy o nepokojoch bulharských roľníkov a podobne sa objavujú čoraz častejšie. Počas krymskej vojny vyjadrovalo sa napríklad presvedčenie, že táto vojna, prípadne vzbĺknutie vojenského konfliktu na Balkánskom poloostrove za príchodu ruského vojska spolu s bulharskými dobrovoľníkmi, urýchli vývoj udalostí na Balkáne z tohoto hľadiska. Za pozornosť stojí, že práve v tejto atmosfére slovenský básnik Bohuslav Bello napísal roku 1856 poému v ôsmych častiach *Rajčo Nikolov*. Na základe skutočnej udalosti znázornil hrdinský čin štrnásťročného bulharského chlapca, ktorý na tekviaciach preplával Dunaj, aby oznámil Rusom, že turecké vojsko pripravuje proti nim útok. Vzhľadom na vtedajšiu politickú atmosféru sa nikto neopovážil poému v tom čase vydať. Stalo sa tak až roku 1877, keď hrdina poémy bol známy už ako dobrovoľník a vysoký dôstojník v boji proti Turecku.

Myšlienka povstania a vôbec ozbrojeného boja v Bulharsku sa v slovenskej publicistike objavovala a oživovala podľa toho, aké správy prichádzali z Bulharska a vôbec z Balkánu a tiež z Ruska, zo strany ktorého sa očakávala priama či nepriama pomoc južným Slovanom. Roku 1862 sa napríklad píše, že redaktor G. S. Rakovski utvoril bulharskú légiu o počte 5000 mužov (v skutočnosti išlo len asi o 600 legionárov, pozn. P. H.), z čoho sa usudzuje, že v Bulharsku dôjde k vojne a k povstaniu.

Možno tu pozorovať snahu ukázať, že v tomto smere ide o nepretržitý proces boja a prípravy či dozrievania celonárodného povstania, čo majú potvrdiť neustále správy a ich komentovanie o ukrutnostiach bašibozukov voči bulharskému obyvateľstvu a správy o neustálych nepokojoch a ozbrojených zrážkach bulharských povstalcov s tureckým vojskom. V zmysle slovenskej tlače tento boj má vzostupnú tendenciu, počet povstalcov neustále rastie, lebo ľud nemá iné východisko, aby chytil sa zbrane a vydobíť slobodu a „že Bulhari naozaj teraz chcú podujat boj na život a smrť,

¹ Pozri o tom tiež Juraj Vlček v, *Z dejín slovensko-bulharských vzťahov do oslobodenia Bulharska r. 1878*. Martin 1959, s. 11–13.

je istá vec . . .“. V tomto smere slúžilo aj uverejnenie bulharskej povstaleckej proklamácie a správy o povstaní vedenom Chadži Dimităr-Asenovom a Stefanom Karadžom roku 1868.²

Uverejnenie v Národných novinách 1. 7. 1871 manifestu bulharskej dočasnej vlády, nazývanej vtedy na Slovensku ako bulharskej tajnej národnej vlády, vznik Bulharského ústredného revolučného výboru, proklamácia ktorého bola uverejnená aj v Národných novinách 29. 8. 1871 a správy o niektorých ďalších organizačných podujatiach bulharských revolucionárov silne zapôsobili v tom smere, že sa podnikajú rozhodujúce opatrenia pre prípravu širokého všeludového povstania. Keď vypuklo v septembri 1875 povstanie v Starej Zagore a v ďalších oblastiach Bulharska, táto udalosť nebola pre slovenskú verejnosť prekvapením, lebo povstanie sa očakávalo. Národné noviny venovali povstaniu v Bulharsku maximálnu pozornosť, čerpajúc pritom často správy z bulharských novín Zname.

Po porážke septembrového povstania tlač zo Slovenska istý čas neprinášala správy o bulharských povstalcoch. Národné noviny až 18. 3. 1876 priniesli správu o revolučnej činnosti Bulharov v Rumunsku. O necelý mesiac nato – 11. apríla – noviny prinášajú úvodník pod názvom „Pred búrkou“, v ktorom sa píše, že „ideme v ústrety vážnym, snáď v mnohom ohľade osudným udalostiam,“ lebo Srbsko sa pripravuje vojensky pomôcť povstalcovi v Bosne a Hercegovine, čo bude mať širší ohlas. „V Bulharsku a inde čakajú len na prvý výstrel, ktorý zadunie na srbských hraniciach, aby i tam ako jeden muž povstali proti neľudskému otláčovateľovi.“ Možno preto očakávať, že „na balkánskom poloostrove v každom okamžení vypuknúť môže ohromný požiar všeobecného povstania“ (podčiarkol P. H.).

Prvé drobné správy o aprílovom povstaní priniesli Národné noviny dňa 9. mája v súvislosti so správami o úspechoch bosenských povstalcov v tomto znení: „ . . . podľa viedenského ďalekopisu z Giurgeva (Giurgiu – v Rumunsku, pozn. P. H.) oznamujú: V Rusčuku (Ruse, pozn. P. H.) rozšírená je povest že povstanie vypuklo i v balkánskych vrchoch.“ Na inom mieste tamže sa píše: „V Tatar Pazardžiku v Bulharsku následkom sporov medzi bulharskými sedliakmi a musulmanmi vypukli nevýznamné nepokoje.“ V nasledujúcom čísle 11. mája sa v rubrike „Najnovšie správy“ uvádza zase tento stručný údaj: „Dľa ďalekopisných správ z Bukureštu vypukla revolúcia pri Sofii a Tatar Pazardžiku v Bulharsku a v Zlatici sú pobití kaimakom a zaptiovia.“

Hoci sa zatiaľ ukazuje byť málo bližších údajov a konkrétnom priebehu povstania, napriek tomu sa už v nasledujúcich dňoch objavuje prvé hodnotenie v tom zmysle, že podľa došlých správ z Bulharska tamojšie povstanie nabýva takých rozmerov, že ďaleko presahuje význam povstania v Bosne a Hercegovine. Tento záver sa podopiera dokonca citovaním tureckej správy, že „v Bulharsku desaťtisíc dobre ozbrojených a všetkými zásobami zaopatrených povstalcov pod vedením Čiernohorcov a iných náčelníkov bojuje“. Uvádza sa tiež telegrafická správa z Plovdiva, že „pod náčelníctvom Chadži Dimitára stojí 6000 Bulharov dobre ozbrojených u výšin

² Pozri tiež *tamže*, s. 13 a nasl.

Rodopu“. Podľa ďalšej tureckej správy zo Sofie povstalci z Rakovice sa utiahli do balkánskych hôr.

Počnúc uverejnením uvedených správ bulharské povstanie sa stáva stredobodom pozornosti slovenskej tlače prakticky až do konca júla 1876. Paralelne s tým sa stále viac rozširuje záujem o Bulharsko a o všestranné povstanie bulharského ľudu vôbec. Pokúsime sa ukázať miesto ohlasu povstania v slovenskej politike a v slovenskej verejnosti vôbec, ako aj niektoré ďalšie problémy, ktoré vznikli práve v dôsledku vzniku povstania a jeho bezprostredného ohlasu a vplyvu na Slovensku.

Už vyššie sme poukázali, aký význam prikladala slovenská tlač bulharskému povstaniu, vznik ktorého sa odôvodňuje ako jediná možná odpoveď na ukrutnosti tureckých úradov a vojska voči mierumilovnému a pracovitému bulharskému obyvateľstvu, ktoré „lapá sa zbroja k obrane svojej...“. Pri správach o povstaní dôraz sa kladie na to, aby sa ukázala odhodlanosť bulharskeho ľudu, ukázať masový charakter povstania, ktoré „sa rozšírilo už po všetkých výšinách Balkánu; lesy Eleny, Kotelu, Slivenu, Gabrova až k Srbsku prepínené sú čatami mladých ľudí, ktorí predbežne sa tam zariaďujú, obsadzujú balkánske mestá a dediny, do kruhov svojich berúc tamojších obyvateľov a pripravujú sa k skorému útoku. Na rovinách bulharských to vyzerá ešte živšie, tam zápustom obyvateľstvo lapá sa zbraňou proti zlorádom tureckého hospodárstva. A už započali sa i boje a zrážky a síce v mestečku Zlatica vyhnaním tureckých vrchností a četníkov“.³

Nasledujúce správy hovoria o vypuknutí povstania v ďalších oblastiach, napríklad v oblasti Isnebolu, v Drianovci a iných obciach južného Bulharska v týle tureckého vojska. Píše sa, že sa povstanie veľmi vzráha aj na západnom Balkáne, že povstalo obyvateľstvo na okolí Gabrova, Tárnova, Kazanlaka, Kalofera a Karlova a že napokon je tu prvá správa o úspešnom boji pri Gabrove neďaleko kláštora Drianovo, kde padlo 700 tureckých vojakov.⁴

Ďalšie správy hovoria o ťažkom boji pri Odrine, kde Bulhari strieľajú z drevených diel, že povstalci pod vedením Tärkuliu prepadli pri Jumergrade (teraz Kapitan Andrejevo) turecké vojsko, ktoré bolo na ceste do Grachova, ukoristili od neho vozy s proviantom, hovorí sa o boji Šumena (teraz Kolarovgrad) a Slivena a o činnosti bulharských povstalcov v Srbsku, odkiaľ dostávajú zbrane. Vypuknutím bulharskeho povstania pripravujú sa na Balkánskom poloostrove udalosti, ktoré už nezastavia ani veľmoci, aj keby tie boli jednomyselné. Povstanie je na vzostupe a v priebehu „najbližších dvoch týždňov povstanie na Balkáne rozšíri sa v prekvapujúcich rozmeroch a slovanskí orli a sokoli vznesú sa, aby stroskotali putá ohavné a vybojovali si slobodu“. Veľkosť a celkový význam povstania mal sa zdôrazniť aj uverejnením proklamácie bulharského revolučného výboru pod nadpisom „Do boja“, ktorú Národné noviny prevzali z českých Národných listov.⁵

Keď Národné noviny spomenuli 30. 5. 1876 telegrafickú správu s Carigradu o údajnej úplnej porážke bulharských povstalcov a o ich potrestaní, táto správa sa posudzuje ako tendenčná a nepravdivá, ako „turecká úrad-

³ Národné noviny (ďalej len NN), 20. 5. 1876.

⁴ NN, 23. 5. 1876.

⁵ NN, 24. a 27. 5. 1876.

ná“ správa. Noviny sa snažia túto správu vyvrátiť uverejňovaním správ o ďalšom šírení povstania, že napríklad vypuklo povstanie pri Varne, na ktorom sa zúčastnilo 6000 osôb, že v Srednej Gore povstanci očakávajú veľiteľa, aby mohli zahájiť pochod k Plovdivu atď. a že „bulharské povstanie šíri a organizuje sa“.⁶ Národné noviny jednoducho nechcú pripustiť, žeby povstanie bolo porazené, lebo povstavší Slovania sa nemôžu zmieriť so svojím otrockým postavením v rámci tureckej ríše. Jednoznačne odmietajú správy „o úplnom potlačení povstania v Bulharsku“, ktoré sa tendenčne vymýšľajú v Carihrade a ktoré sú práve také nepravdivé ako predtým správy o údajnom potlačení povstania v Bosne a Hercegovine. Noviny uvádzajú 3. júna správy o tom, že ešte pred týždňom povstali obyvatelia Tarnova, Gabrova, Drianova, Larisy pri Vidine a v predmestí Varny. Priznáva sa, že na juhu Turci spálili 67 obcí, že vďaka lepšej výzbroji obsadili Avrat Alan, ale nepripúšťa sa, aby povstanci boli porazení, ba naopak, že „povstanie v Bulharsku len ešte v najbližších dňoch vypuknúť má v novej sile“. Dni tureckého panstva na Balkáne sú spočítané, lebo vypuklo povstanie aj v Albánsku, v samotnom Carihrade nastal palácový prevrat a vôbec je tam veľká neistota a napokon – v záujme balkánskych Slovanov – angažuje sa Srbsko, s nimi sú všetci Slovania atď.⁷

Práve v tom čase priniesli Národné noviny a neskôr aj Národný hlásnik podrobný a sympatický popis známej udalosti na lodi Radetzky, keď asi 200–300 cestujúcich sa ukázalo byť zamaskovanými bulharskými dobrovoľníkmi, ktorí pri Oršove prinútili kapitána zastaviť, vystúpili na breh, zlikvidovali tureckú stráž a potom cestovali na tejže lodi ďalej až do Lampalanky, kde všetci vystúpili a „pod vesele vlajúcou slovanskou trikolórou kráčali chrabrí junáci ďalej svojou cestou“.

Ako vieme, išlo o slávnu akciu Botevovej čaty dňa 27. mája 1876. Aj v iných prípadoch slovenská tlač sa snažila priblížiť svojim čitateľom hrdinské prípady z povstania, napríklad aj hrdinský čin istej ženy z okolia Loveča, ktorá zastrelila 6 Turkov a potom zapálila dom, kde zahynula s rodinou, alebo zase prípad účastníčky povstania – podľa Národných novín májového – učiteľky z Panagjurišta, ktorú iba diplomati vykúpili z tureckého väzenia a dostala sa do Moskvy.⁸

Slovenská tlač sa vyhýbala uverejňovaniu správ o porážke povstania alebo aspoň nejakých neúspechoch. Radšej sa nepísalo o Bulharsku nič a pokiaľ len bolo možné, priniesla čo len najmenšiu správu o pohybe v Bulharsku alebo o bulharských dobrovoľníkoch v Rumunsku a Srbsku. Dňa 10. júna Národné noviny priniesli drobnú správu o vypuknutí povstania v obciach Harrer a Ovča Poljana Svištove, ktoré vraj nadobudlo také rozmery, že museli privoľať ďalšie turecké vojsko.

Neúspechy bulharského povstania, o čom vydavatelia Národných novín bezpochyby vedeli, i keď o tom nepísali, akoby sa mali vyvážiť uverejňovaním správ a očakávanej pomoci zo Srbska a Ruska, o nevyhnutnosti vojny proti Turecku, o vstupe generála Čerňajeva do srbskej armády, o veľkej hmotnej pomoci srbskej vlády v záujme rozšírenia povstania v Bulharsku,

⁶ NN, 1. 6. 1876.

⁷ NN, 3., 8. a 10. 6. 1876.

⁸ Národný hlásnik, 1876, č. 6. – NN, 13. 5., 3. a 8. 6., 11. 7. a 5. 10. 1876.

o počte povstalcov v Bulharsku, Bosne a Hercegovine, ktorým na pomoc už prichádzajú dobrovoľníci zo Srbska apod.

Spravodlivý boj južných Slovanov nemôže proste skončiť inakšie ako ich víťazstvom, čo sa zdôrazňuje aj obsiahlom v komentári k politike vládnúcich tried vo vzťahu k Balkánu: „... nech stane sa teraz čokoľvek; Juhoslovania, vedení ideou slobody, prv alebo pozdejšie v krvi zatopia turecké jarmo.“

Keď 4. júla Národné noviny priniesli tlstými písmenami vytlačenú správu o tom, že Srbsko začalo vojnu proti Turecku, v osobitnom komentári sa opäť konštatuje, i keď bez nejakých konkrétnych údajov, že v Bulharsku sa bojuje. V ďalšom čísle novín 6. júla sa opäť konštatuje, že vďaka vstupu Srbska do vojny očakáva sa v priebehu 14 dní všeobecné povstanie v Bulharsku, Trácii a Macedonsku a že armáda gen. Čerňajeva vezie so sebou zbrane pre stotisíc povstalcov.

Napokon povstanie roku 1876 sa chápalo a hodnotilo v porovnaní s predchádzajúcimi povstaniami ako celkom osobitná udalosť, ako také, ktoré raz navždy skončuje s tureckou nadvládou. Vidieť to aj z osobitného článku o Bulharsku, ktorý približuje slovenskému čitateľovi minulosť krajiny a národa, skôr až s romantickým zánietením, kde autor sa priam s hrdosťou hlási k priateľstvu s Bulharmi. A keď dospel až po Varnanskú bitku roku 1444, píše, že korunovaný Ivo ležal na zemi bez ducha až do roku 1876, keď na Balkáne zaznela pieseň vzkriesenia, pieseň ktorú autor podáva v origináli iba s vysvetleniami niektorých nezrozumiteľných slov:

Čtyr veka, to je dosta,
Što byli sme rabovi,
Na oružie sad nas znovu
I dedovsky grobovy.
Što je nekad bylo naše
Opet móra byti naše.⁹

Čoskoro Národné noviny s potešením mohli konštatovať, že predtým tak honosné správy o tureckých víťazstvách, uverejňované v maďarskej tlači, zanikli, lebo turecké vojsko prehráva. Opäť sa objavujú optimistické správy a komentáre o novej vlne povstania v celom Bulharsku. Uvádza sa napríklad, že v Starej Planine povstalo 12 000 Bulharov, pričom ďalších 2000 povstalcov sa počas bojov v oblasti Vidina a Niša pripojilo k srbskému vojsku nadchádzajúcemu sa pod velením Ostoiča, že na okolí Vidina bulharské obyvateľstvo masove povstáva a pripája sa k srbskému vojsku, že podporuje generála Čerňajeva a samotní povstalci dobyli Panagjurište. Dňa 13. júla bola v plnom znení uverejnená *Proklamácia bulharského národa a Manifest k Černohorcom* a zároveň sa píše o oprávnenosti boja južných Slovanov a že „ešte nikdy v celej histórii sveta nebol svätejší boj vedený, nežli je ten, ku ktorému Hercegovinci, Bosňania, Bulhari, Srbi a Černohorci sa pozdvihli a iste ešte i iné východnie národy sa pozdvihnú“, lebo je to boj za právo a slobodu, za ľudskú dôstojnosť a humanitu. Dňa 15. júla Národné noviny píše, že „celé Bulharsko povstalo“ a že povstanie sa vzráha. Píše o úspešnom pôsobení povstalcov na okolí Vidina, kde obsa-

⁹ NN, 15. 7. 1876.

dili pevnosť Florentin a Novi Dol, o boji na okolí Sofie a tiež Bialej Palanky, kde generál Čerňajev má asi 8000 bulharských dobrovoľníkov. Pre lepšiu orientáciu čitateľov *Národné noviny* uverejnili dokonca ako prílohu mapu Balkánskeho poloostrova okupovaného Tureckom.¹⁰

Žiaľ, nie dlho mohla slovenská tlač prinášať takéto optimistické správy z Bulharska. V druhej polovici júla objavila sa síce drobná správa o tom, ako povstalci prepadli pod Kusičom tureckú kolónu na pochode z Odrina do Sofie a ešte jednu poslednú správu, že v tyle tureckého vojska pri Niše chytilo sa zbrane asi 35—40 000 bulharských povstalcov a iní sa zase sústreďujú na okolí Sofie.¹¹

Boli to posledné správy o bulharských povstalcoch roku 1876, ale ani tentokrát nenachádzame žiadnu správu, žeby snáď bulharskí povstalci utrpeli nejakú porážku, alebo žeby povstanie bolo na ústupe. V auguste sa iba spomínalo, že srbská armáda musela zmeniť smer postupu, lebo sa nespĺnilo očakávanie, že Bulhari povstanú. Veľmi podrobne sa aj naďalej písalo o ostatných bojoch v Hercegovine a Bosne o. i. tiež za účasti bulharských dobrovoľníkov.

Správy o bulharských povstalcoch prinášali aj ostatné periodiká, najmä *Národný hlásnik*, avšak tie boli skôr len zosumovaním toho, čo predtým bolo uverejnené v *Národných novinách*.¹² Za pozornosť stoja ilustrácie bulharských povstalcov medzi Bulharmi uverejnených v časopise *Orol*.¹³

Okrem správ o priebehu povstania v Bulharsku, i keď možno neboli vždy presné, slovenská tlač uverejňovala správy o ukrutnostiach tureckých úradov a vojska voči bulharskému obyvateľstvu počas povstania i po jeho potlačení. Táto tematika bola čo do rozsahu oveľa bohatšia ako správy o povstaní a tvorila približne dve tretiny všetkých bulharistických materiálov a len v *Národných novinách* v čase od júna do decembra 1876 bolo uverejnených viac ako 40 článkov, komentárov a správ. V danom prípade nešlo o holý popis prenasledovania a týrania bulharského obyvateľstva, ale skôr o taký postup, aby sa vplývalo na mienku slovenskej verejnosti tak správami z Bulharska ako aj informáciami o verejnej mienke v slovanskom svete a vo verejnosti v západnej Európe. Na druhej strane sa podával obraz o ohlase týchto udalostí v radoch slovenskej verejnosti a vôbec o slovenskej verejnej mienke buď vo forme úvodníkov alebo článkov od rozličných slovenských dopisovateľov. Správy o ukrutnostiach vyznievali vždy ako najvrelejšie sympatie s porobeným bulharským ľudom. Komentáre prakticky sledujú cieľ poukázať, že nejde o ojedinelé prípady bezprávia, ale o krajné barbarstvo v hmotnom i duchovnom ohľade páchané na celom bulharskom národe. Preto jediné východisko z tohto zúfalého postavenia je všeludové povstanie, ktoré je oprávnené a nie je len akousi rebéliou jednotlivcov a ktorému má hmotne i morálne pomáhať všetok civilizovaný svet.

Z tohto hľadiska hodnotila slovenská tlač a verejnosť názory o bulharskom povstaní a vôbec o oslobodzovacom hnutí bulharského ľudu publikovavé v európskej tlači a tiež ako sa tieto objavovali vo verejnej mienke v jed-

¹⁰ NN, 29. 7. 1876.

¹¹ NN, 22. a 27. 7. 1876.

¹² *Národný hlásnik*, 1876, č. 6—11.

¹³ *Orol* VII, 1876, č. 9, s. 249, č. 10, s. 273.

notlivých štátoch. V tomto ohľade bolo nanajvýš vrele prijaté známe vyhlásenie Victora Huga „Pour la Serbie“, ktoré bolo v slovenčine uverejnené v plnom znení a samo o sebe vyvolávalo hrôzostrašné pocity o páchaných ohavnostiach v Bulharsku. Rovnako s pocitami potešenia bolo prijaté aj vyhlásenie I. internacionály.

Publikované správy o tureckých ukrutnostiach podrobne hovoria o barbarskom plienení, pustošení a vypalovaní obcí, o masových prípadoch fyzického likvidovania obyvateľstva pre podozrenie z prípadnej účasti či pomoci povstalcov, ale aj o ohavnostiach spáchaných na bezbrannom obyvateľstve, ženách, deťoch a starcoch, o predávaní do otroctva apod. Uvádzajú sa prípady plienenia a masového vraždenia obyvateľstva po vypuknutí povstania v Plovdive, na okolí Vidina, Timoku, v Bataku, Crnoklišti, Vraništi, Desnici, Rusčuku, Slivene, Adrine, Jambole, Tatar Pazardžiku a inde. Uvedieme jeden z mnohých komentárov uverejnený v úvodníku Národných novín 5. septembra 1876: „Je pravda, že vojská turecké vyznačili sa v nedostžiteľnej miere besnotou, divokosťou, surovosťou a žiznivosťou po krvi nevinných, pokojných detí, žien a starcov, a dôkazy ich poťažnej sily a mohutnosti poskytujú tie celé kopce a pahrbky detských a bezbranných ženských mrtvol po žirných krajoch v púšť obráteného Bulharska.“

Na konkrétnych príkladoch sa poukazovalo, že nešlo o náhodné výpady bašibozukov, ale o cieľavedomú politiku tureckej vlády, hoci sa táto v dôsledku protestov demokratickej verejnosti a dokonca aj niektorých diplomatických zástupcov v Carigrade snažila aspoň navonok distancovať sa od takéhoto postupu. Slovenská tlač odhaľovala takúto falošnú politiku distancovania sa poukazovaním na konkrétne prípady, keď sa vypisovali dokonca odmeny za vraždy bulharských obyvateľov alebo keď napríklad v rámci „potrestania“ vinníkov za ukrutnosti turecké úrady v skutočnosti, ako sa zistilo, verejne popravili Bulharov, ktorých kvôli oklamaniu verejnosti nechali pred popravou obliecť do šiat bašibozukov. Rovnako sa odhaľovali aj prípady, keď turecké úrady kvôli ovplyvňovaniu verejnej mienky v cudzine nútili Bulharov podpisovať listy vďaka sultánovi apod.¹⁴

Správy o ukrutnostiach spáchaných na bezbrannom obyvateľstve, dokonca na deťoch, starcov a ženách, stretávali sa u slovenskej verejnosti so všeobecným odsúdením. Preto sa burcovala verejná mienka na pomoc bulharským bojovníkom za slobodu. Hneď po vypuknutí povstania v Bosne a Hercegovine slovenská verejnosť usporadúvala zbierky na pomoc raneným a pozostalým, za čo jej organizátori boli vyšetrowaní a uhorské ministerstvo vnútra tieto napokon zakázalo. Zatiaľ nemáme údaje o tom, či sa tieto zbierky konali aj neskôr tajne. Národné noviny 24. 8. 1876 v súvislosti s vyšetrowaním zbierok v Tisovci sa s veľkým znepokojením vyslovili k zásahu úradov a s ľútosťou konštatovali: „... pokladali sme si to — za príkladom iných našich slovenských bratov — i ako ľudia citu i ako Slovania za svoju svätú povinnosť všemožne prispieť ubohým našim raneným bratom a ich rodinám. Slovenskí ľudomilovia pospiechali aj so svojimi hrivňami a my v krátkom čase zozbierali sme pomerne k našim silám i okolnostiam dosť hodnú sumu... Naše ctené obecenstvo bolo by

¹⁴ Zora, 1876, č. 7–9. — NN, 29. 7., 26. 8., 28. 9. 1876 a nasl.

zaiste aj ďalej prispievalo svojimi čo i len skromnými hrivňami, lebo veď ono každú dobrú vec rado a ochotne podporuje a menovite bolo by tu otvorilo svoje štedré ruky, kde jedná sa o podopretie našich zubožených bratov. Teraz však želáme im aspoň zdraru, raneným zotavenia, ubiedeným uľavenia, keď neslobodno nám prispieť im bratrskou pomocou podľa našich slabých materiálnych síl.“

Zato na druhej strane sa s veľkým potešením prijímali správy o postoji k otázke južných Slovanov a Bulharov osobitne zo strany ostatných slovanských a iných národov. Veľmi nadchýňali správy z Ruska, odkiaľ sa posielala nielen hmotná pomoc, ale na pomoc južným Slovanom odchádzali aj ruskí dobrovoľníci. Veľa, ba skôr až rozhodujúci okamih sa v tomto ohľade očakával od vojenského zákroku Ruska najmä po vstupe Srbska do vojny, preto sa priam túžobne čakalo na správu, kedy Rusko vypovie vojnu Turecku.

Rovnako nadchýňali správy o zbierkach v Čechách a na Morave a o organizovaní protestných akcií proti ukrutnostiam v Bulharsku.¹⁵

Pri komentovaní a celkovom hodnotení sympatií voči Bulharom a ostatným bojujúcim južným Slovanom vládol v slovanskej verejnosti jednoznačný názor, ktorý v podstate zodpovedal skutočnosti, že protitureckým bojovníkom sú naklonení všetci Slovania, všetky vrstvy bez rozdielu, iba ak niektorí poľskí emigranti sympatizovali s Tureckom. Preto sa napríklad považovalo za samozrejmé, že slovanské robotnícke spolky vo Viedni chceli usporiadať divadelné predstavenie v prospech južných Slovanov, čomu však v poslednej chvíli pilícia zabránila.¹⁶

Pri hodnotení postojov voči Bulharsku v západoeurópskych krajinách sa v slovanskej verejnosti vítali všetky probulharské postoje aj to, že okrem slovanských dobrovoľníkov bojujú proti Turecku aj talianski a nemeckí dobrovoľníci. Osobitnú pozornosť však upútávali postoje anglickej verejnosti vzhľadom na strategické záujmy Anglicka v oblasti Bosporu. Národné noviny prinášali pomerne veľa správ o postojoch anglickej verejnosti, o negatívnom postoji tamojšieho robotníctva voči tureckým ukrutnostiam v Bulharsku, podrobne písali o mítingoch, o známej činnosti lorda Russela, boli uverejnené vyňatky knihy Gladstona o ohavnostiach v Bulharsku atd. Národné noviny dokonca apelovali na britskú vládu, aby postupovala v duchu tejto verejnej mienky, aby prestala diplomaticky podporovať Turecko a naopak, aby urobila nášho nátlak v záujme oslobodenia Bulharov a ostatných porobených národov na Balkáne, resp. aby v tomto smere spolupracovala s ruskou vládou.¹⁷

Na druhej strane robili sa tiež výčitky na adresu rumunskej vlády za jej údajne neutrálny postoj k boju južných Slovanov, ktorá však neraz zakročila proti činnosti Bulharov na území Rumunska, čo v skutočnosti vojensky prispievalo práve Turecku.¹⁸

Pokiaľ išlo o komentovanie a celkové hodnotenie stanovísk rakúsko-ne-

¹⁵ Ohlasu aprílového povstania v českých krajinách je venovaný osobitný príspevok Č. A m o r t a, preto sa touto problematikou nebudeme podrobnejšie zaoberať.

¹⁶ NN, 14. 9. 1876.

¹⁷ Pozri o tom články v Národných novinách 1., 11., 18. a 27. 7., 12., 14. a 31. 8., 5., 9. a 12. 9. a 14. 12. 1876.

¹⁸ NN, 18. a 25. 7., 2., 14. a 26. 9. 1876.

meckých a maďarských vládnucích tried ako aj názorov vyslovených v ich tlači, tu slovenská politika a slovenská publicistika mala ďaleko väčšie problémy, ale tým viac ju treba hodnotiť vysoko pozitívne. Maďarské vládnuce kruhy a tlač s obavami sledovali priebeh udalostí na Balkáne, čo vraj môže ovplyvniť aj hnutie Slovanov v Uhorsku, resp. v celej habsburskej monarchii. Preto v maďarskej verejnosti vytvárali atmosféru strasidla panslavizmu, ktorý vraj môže ohroziť existenciu uhorského štátu apod., a na druhej strane začali sa silne oživovať a vyzdvihovať maďarsko-turecké tradície, ktoré hraničili s krajným fanatizmom. Slovenská politika a tlač museli podľa miery možnosti reagovať aj na tieto názory tým viac, že se ony propagovali aj na stránkach slovenských novín *Svornosť*, ktoré vydávala uhorská vláda a boli zamerané protislovensky.

Už sme spomínali, že v Uhorsku boli zakázané paňazné zbierky na ranených slovanských bojovníkov a ich pozostalých, avšak na druhej strane nebránilo sa robiť zbierky na tureckých vojakov. Po vypuknutí aprílového povstania robili sa prísne opatrenia proti Slovanom žijúcich v južných oblastiach Uhorska, lebo sympatizovali s povstalcami. Niektorí maďarskí politici a noviny žiadali preto vyhlásiť v južnom Uhorsku stav obleženia. Slovenská tlač vyvracala nepravdivé správy maďarských novín o situácii v Bulharsku, zamlčovanie tureckých ukrutností a napadala ohováranie utláčaných Bulharov. Na slovenskej strane sa ostro kritizovalo volanie po maďarsko-tureckej aliancii a vôbec hlásanie maďarsko-tureckého priateľstva a príbuzenstva, ktoré malo slúžiť jednému cieľu – vyvolávaniu nepriateľského postoja voči oslobodzovaciemu boju Bulharov a južných Slovanov vôbec. So zavrňovaním sa prijímali správy o tom, že bývalý generál Gy. Klapka, známy z revolúcie 1848–1849, dal sa do služieb tureckej vlády a organizoval na boj proti južným Slovanom maďarskú légiu, ktorá mala bojovať pri Vidine.¹⁹

Na slovenskej strane sa jednoznačne odmietali akékoľvek akcie v Uhorsku na pomoc Turecku a akékoľvek prejavy sympatie s ním. S jednoznačným odsúdením sa stretli najmä akcie budapeštianskej vysokoškolskej mládeže, ktorá organizovala demonštrácie priateľstva s Tureckom a pripravila tureckému ministrovi vojny Abdulovi Kerimovi čestný meč. Slovenská tlač uverejňovala tiež správy o protidemonštráciách a celé vyhlásenie českých a slovenských študentov v Prahe a vo Viedni, študentov mos-

¹⁹ Nechýbali tu ani humoristické články napr. od Gustáva K. Zechentera-Laskomer-ského, ktoré sa ináč uvádzali od známej postavy vyslužilého virkli kaprála Štefana Pinku, ktorý o. i. napísal, že ten Klapka veru v Carigrade nič nevyklapka, lebo tam treba veľa íľajstrov všetky vtedy vyliečiť a zložil na Klapku aj básničku:

Krumpla, zemiak, švábka
V Tureckej je Klapka
Milan knieža Nikita
Trasú sa jak rakyta.

Sú tu aj názory z Bratislavy, kde sa tiež posmešne reaguje na maďarsko-turecké príbuzenstvo v tom zmysle, ako ho hlásali isté maďarské nacionalisticky naladené kruhy. V Bratislave nacionalisticky naladená časť maďarských študentov zorganizovala ples, čistý výťažok z ktorého mal ísť na pomoc raneným tureckým vojakom, ale ten dopadol nanajvýš zle, z čoho si potom vraj „nižšia vrstva“ v meste, čiže chudobnejší obyvatelia vytvorili posmešné porekadlo tohto znenia: „Tak si pomôžeš, ako bratislavský ples pomohol raneným Turkom“ – čiže nepomôžeš si. Podobných príkladov bolo viac. NN, 25. 7., 26. 10., 16. 11., 16. a 23. 12. 1876.

kovskej univerzity, v Záhrebe a Berlíne proti konaniu budapeštianskych študentov a na obranu záujmov bojujúcich južných Slovanov.

Slovenské reakcie v tomto smere vyzneli ako protest a odsúdenie, ale zároveň ako obhajoba bulharského národa a jeho práva na slobodu.

Ako sme už poukázali, aprílové povstanie v Bulharsku a vôbec oslobodzovací boj južných Slovanov mimoriadne ovplyvnili zmýšľanie v slovenskom svete a posilnilo myšlienku slovenskej vzájomnosti a spolupatričnosti. V tomto ohľade povstanie všestranne zapôsobillo na pomery v slovenskom národno-politickom hnutí tým viac, že išlo o nerovnoprávny, národnostne utláčaný národ v uhorskom štáte, kde práve pred nedávnom boli zrušené slovenské gymnázia a jediná slovenská kultúrna ustanovizeň Matica slovenská. Za danej situácie boli snahy hľadať v tomto smere analógiu medzi pomermi v Turecku a Uhorsku, i keď tým nechceme povedať, že závery, ku ktorým sa na slovenskej strane dospelo, boli vždy správne. Pritom bulharské postavenie akoby sa nepriamo dávalo za vzor, čo možno dokázať, ak odhodlane povstane celý národ a čo môže dokázať solidarita slovanských národov a pomoc z ich strany. Povstávajú južní Slovanovia sú vzorom, ktorí „radšej zhynúť volia, nežli ďalej vláčiť to jarmo potupné. Kto by im nepriateľ z daru v tomto boji posvätnom?“²⁰ Byť priateľom či dokonca bratom hrdinsky bojujúceho bulharského národa sa v tom čase považovalo za nanajvyš dôstojné, za veľkú česť. „Komuže by to zle padlo cítiť sa byť pobratimom takého národa, ako je bulharský,“ – čítame v osobitnom článku o Bulharsku v čase, keď ešte prichádzali správy o bulharských povstalcoch.²¹ (Podčiarkol P. H.) Pritom z reakcie slovenských činiteľov možno nedvojzmyselne vycítiť, že rozhodujúcu úlohu pri oslobodení Slovanov môže zohrať práve Rusko.

Po vypuknutí povstania v Bosne a Hercegovine, na najmä bulharského povstania sa myšlienka národného oslobodenia v skrytej forme prejavuje prakticky všade, kde ju bolo možné vyjadriť. Jozef Škultéty to urobil napríklad aj vo forme povesti, ktorá je pretkaná vetami obdivu k bojovníkom a nepriamymi výzvami do radov slovenskej spoločnosti. „Oj šťastní synovia nešťastného národa, – obdivuje povstalcov – ktorým takto možno dokázať vernosť k svojmu rodu! ... Na Balkáne praštia, pukajú sa nevoľnícke reťaze a v Tatrách ešte i duch putá vláči!“ atď.²² (podčiarkol P. H.). Hovorí sa častejšie o „duchu slobody“, ktorý čoraz silnejšie preniká z Balkánu aj do Rakúska-Uhorska. Práve v tejto súvislosti ožívajú Kollárove všeslovanské tradície ako symbolický prejav hnutia všetkých porobených Slovanov za ich oslobodenie a oživuje sa jeho výrok zo Slávy dcery: „Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou!“ Spolok slovenských študentov vo Viedni *Tatran* usporiadal púť ku Kollárovmu hrobu, aby „si s ním v duchu spolu podumali a jemu s pocitom radosti jednu poviestku o Juhu rozpovedali... (podčiarkol P. H.)“²³

Keď ruský generál Čerňajev počas svojho pobytu vo Viedni začiatkom decembra 1876 zúčastnil sa na slávnostnom zhromaždení tamojšej Slovan-

²⁰ NN, 8. 8. 1876.

²¹ NN, 15. 7. 1876.

²² NN, 20. a 22. 7. 1876.

²³ NN, 8. 8. a 28. 10. 1876.

skej besedy, na jeho počesť odznegli aj slovenské piesne. Toto zhromaždenie sa nieslo v duchu slovanskej spolupatričnosti a prítomná „mládež prisahala žiť a mrieť rodu svojmu.“²⁴

Celkové pocity slovanskej verejnosti v tom čase azda najvýraznejšie vyjadril J. Škultéty, ktorý, obdivujúc hrdinstvo južných Slovanov a solidaritu v slovanskom svete, napísal: „Sú to dni, v ktorých pýcha je Slovanom byť!“²⁵

Zdôrazňovala sa aktuálnosť slovanskej vzájomnosti práve teraz, keď sa celé Slovanstvo dostáva do všeobecného pohybu, vyvolaného národnooslobodzovacím bojom na Balkáne. Vyzdvihuje sa právo na národnú existenciu Slovákov, ktorí chcú žiť v priateľstve s Maďarmi, pričom sa odmietajú obvinenia zo strany príslušníkov maďarských vládnuúcich tried, ktorí slovanskú vzájomnosť a sympatie s bojujúcimi južnými Slovanmi označovali za strašidlo panslavizmu a za vlastizradu. Pestovať ducha slovanskej vzájomnosti sa v tom čase chápalo ako hnutie za národné oslobodenie. Pestovať myšlienku slovanskej vzájomnosti znamenalo tiež návzťahom sa lepšie poznať, znamenalo priblížiť slovanskej verejnosti tie momenty a tie stránky zo slovanského sveta, ktoré mohli pôsobiť povzbudzujúco. A tým momentom bolo práve povstanie na Balkáne, zvlášť práve aprílové povstanie a jeho dozvuky.

Slovenská publicistika, i keď aj naďalej venovala značnú pozornosť boju Slovanov na terajšom území Juhoslávie, predsa len po vzniku aprílového povstania hlavnú pozornosť zameriava smerom na Bulharsko. Bojujúce Bulharsko sa stávalo novým morálnym prameňom sily, ktorá siahala až po Tatry. Tu totiž išlo o viac — išlo o povstanie slovanského, teda pribuzného národa. Je tu snaha priblížiť nielen prítomnosť Bulharska, ale aj minulosť bulharského národa od najstarších čias. To všetko malo slúžiť myšlienke posilnenia slovanskej vzájomnosti u národne porobeného slovanského národa a ukázať, že jeho budúcnosť je spätá s osudmi slovanských národov a že jeho národné oslobodenie závisí tiež od ich pomoci. Solidarita slovanských národov, ktorá se tak zreteľne prejavila v poskytovaní pomoci bojujúcim Bulharom a ostatným južným Slovanom, posilňovala u slovenských čitateľov povedomie o údajnom trvalom harmonickom vývoji v slovanskom svete, kde výraznú úlohu hrá a bude hrať Rusko. Boli to názory naivné, ale ako také aj pochopiteľné, ak prihliadneme na politické postavenie slovanského národa, vedúci činitelia ktorého počítali v národnoobranom zápase s pomocou zo strany ostatných slovanských národov, predovšetkým zo strany cárskeho Ruska a ruského národa, ktorý sa práve teraz tak aktívne angažuje v záujme porobených južných Slovanov.

Práve z toho hľadiska slovenskí činitelia veľmi pozorne sledovali reakciu vládnuúcich kruhov Rakúsko-Uhorska a európskej diplomácie na vývin udalostí na Balkáne po vzniku povstania v Bulharsku a po vstupe Srbska do vojny a podľa možnosti aj sami vyjadrovali verejne svoje stanoviská. Rakúsko-uhorská politika totiž s obavami sledovala pohyb na Balkáne, lebo by mohlo dôjsť k pripojeniu Hercegoviny a Bosny k Srbsku a tým ku vzniku veľkého slovanského štátu, čo by obmedzovalo rozpinavosť a azda

²⁴ NN, 7. 12. 1876.

²⁵ NN, 4. 11. 1876.

aj narušovalo stabilitu habsburskej monarchie. Po vzniku aprilového povstania tieto obavy boli ešte väčšie, lebo tu už vo väčšej miere zapracovala aj európska diplomácia ohľadom budúcnosti Bulharska. Jeden či viac slovanských štátnych útvarov na Balkáne sa chápalo jednak ako posilnenie vplyvu v tejto oblasti predovšetkým zo strany Ruska na úkor Anglicka a Rakúsko-Uhorska, ale zároveň vznikali obavy – a to najmä na maďarskej strane, že takýto vývin udalostí na Balkáne povedie k oslobodeniu rakúsko-uhorských Slovanov a teda k rozbitiu monarchie.²⁶

Slovenskí činitelia pozorne sledovali návrhy bulharských politikov na nové štátne usporiadanie Bulharska. Nevieme, do akej miery mali možnosť poznať tieto návrhy či programy podrobnejšie, avšak v tomto smere podporovali všetky bulharské návrhy – mierne i radikálne, len aby to viedlo k oslobodeniu Bulharov. Podporovali napríklad požiadavky obsiahnuté v akejsi bulharskej petícii sultánovi, pod ktorú sa zbierali podpisy, aby Bulharsko bolo kráľovstvom s vlastnou ústavnou vládou a snomom v Rusúku, pričom sa neporuší integrácia tureckej ríše.²⁷

Keď však hneď na to bol známy program bulharských povstalcov, slovenskí politici sa prikláňajú k ich požiadavke na „právo nechcieť byť Turkami“ a na právo plnej samostatnosti Bulharska.²⁸

Od polovice mája 1876 slovenská politika hlása stanovisko plnej samostatnosti Bulharska v rámci etnických hraníc. Jednoznačne sa odmietajú diplomatické návrhy na status quo v Turecku, lebo by to znamenalo zachovanie otroctva v Bulharsku. Podľa slovenských názorov je aj v záujme Rakúsko-Uhorska a Uhorska zvlášť, aby na Balkáne bol pokoj. „Práve ten status quo v Turecku hrozí nám ustavičným nebezpečenstvom“ čítame v úvodníku Národných novín 1. júna 1876. „Jestli by sa i podarilo, čomu však neveríme, utlumiť povstanie, zahasiť požiar, ktorým vzplanul poloostrov balkánsky, východná otázka tým riešená nebude; ona vždy a vždy zaklope na bránu Európy, a to čím ďalej, tým hrozivejšie a pre nás osudnejšie (rozumej pre Rakúsko-Uhorsko – P. H.). Idea slobody je neodolateľná, ona ide celým svetom a všade do prachu pokoruje spupnosť a láme a ničí okovy otroctva, ona triumfovať bude i na východe. Žiaden národ nie je odsúdený k večnej porobe.“

Na slovenskej strane sa žiada, aby sa východná otázka považovala za čiste domácu záležitosť tamojších Slovanov. Žiada sa, aby sa Rakúsko-Uhorsku do týchto záležitostí nemiešalo a tým bude odňatá príležitosť aj iným mocnostiam zasahovať do oslobodzovacieho hnutia na Balkáne. Na Slovenskej strane totiž stále boli obavy, že Rakúsko-Uhorsko bude chcieť vojensky zasiahnuť na Balkáne, čo by oslabilo protiturecké povstanie a v konečnom dôsledku by znamenalo rozdelenie si slovanského územia na Balkáne podľa záujmových sfér mocností spolu s Tureckom. To by zároveň znamenalo aj zhoršenie postavenia Slovanov v Rakúsko-Uhorsku.

Zo slovenskej strany v tomto smere vyslovil varovanie spomínaný Škul-téty, keď začiatkom augusta 1876, tj. v čase, keď sa nastoľovala otázka anektovania Bosny, v článku „Nepriatelia Slovanstva“ napísal, že ak chce

²⁶ NN, 28. 6., 1., 4. a 6. 7. 1876. – Tu sa o. i. polemizuje s názormi vyslovenými v budapeštianskych novinách Pesti Napló (Peštiansky denník), 2. 7. 1876.

²⁷ NN, 20. 5. 1876.

²⁸ NN, 24. 5. 1876.

Rakúsko-Uhorsko začať proti južným Slovanom vojnové ťaženie, nech sa „vopred zriekne svojej existencie a budúcnosti“, keď sa necíti byť schopné na iné formy vladárenia, než na tie, aké sú v Turecku. Jediné východisko je tu rešpektovať snahy južných Slovanov a vnútri Rakúsko-Uhorska rešpektovať práva národností. Zo slovenskej strany bolo to najostrejšie varovanie, aké bolo možné za daných politických podmienok vyjadriť.²⁹

Nech sa už objavovali akékoľvek návrhy či názory na štátoprávne usporiadanie slovanských národov na Balkáne, slovenské stanovisko bolo od mája 1876 v podstate také, že Bulharsko nesmie zostať vo vazalskej závislosti od Turecka a musí byť samostatné. Avšak v tom čase je vraj predčasné hovoriť o ďalších podrobnostiach v tom smere, lebo prvoradé, je oslobodiť sa od Turecka a potom si Slovania usporiadajú svoje záležitosti sami bez vonkajšieho zásahu. Odmietali sa kroky západnej diplomacie proti týmto snahám a zároveň sa vítala ruská diplomacia, ktorá jediná bola naklonená južným Slovanom. Slovenské názory a návrhy vychádzali z toho, že rakúsko-uhorská diplomacia mala by v tomto ohľade postupovať spoločne s Ruskom a na otázku „S Ruskom alebo proti Rusku?“ sa jednoznačne odpovedalo, že s Ruskom. Na slovenskej strane bolo tu treba odrážať často veľmi štvavé názory maďarskej publicistiky, ktorá bola jednoznačne zameraná proti Rusku a proti Slovanom vôbec.

Pertraktovanie názorov o budúcom štátnom útvare Bulharska, prípadne ostatných Slovanov na Balkáne, mali v slovenskej verejnosti širší dosah. I keď v tom čase nemožno očakávať, aby slovenskí činitelia otvorene prichádzali s návrhmi radikálnych štátoprávnych úprav v záujme rakúsko-uhorských Slovanov, predsa sa len nemôžeme zbaviť dojmu, že v cudzine sa údajne objavujúce isté správy či návrhy o novom štátoprávnom usporiadaní aj v Rakúsko-Uhorsku podľa etnických zásad vznikali pod vplyvom a práve v súvislosti s pertraktovanými názormi o budúcom štátoprávnom usporiadaní na Balkáne. Všimnime si len, aký záujem vyvolala v Národných novinách 13. júna 1876 akási nová mapa Európy, ktorá údajne vyšla v jednom nemenovanom nemeckom meste a vraj bola skonfiškovaná, takže slovenské správy niet na čom overiť a napokon sa správa podáva tak, aby nebolo možné obviňiť slovenskú tlač, akoby ona chcela úmyselne propagovať túto mapu. Vraj na tejto mape je napríklad Bulharsko vyznačené ako samostatný štát zahrňujúci bulharské etnické územie, Banát patrí Srbsku, Sedmihradsko Rumunsku, ukrajinské oblasti v severovýchodnom Uhorsku patria Rusku a severné Uhorsko, t.j. Slovensko tvorí spolu s Čechmi, Moravou a rakúskym Sliezscom osobitný štátny útvar. V tomto smere na slovenskej strane upúťali pozornosť aj návrhy N. Ja. Danilevského, ktorý vraj tiež o. i. žiadal samostatné bulharské kráľovstvo a tiež Česko-moravsko-slovenské kráľovstvo.³⁰

²⁹ NN, 5. 8. 1876. — O postoji k povstaniu v Hercegovine a Bosne a k vojenskému vystúpeniu Srbska a Čiernej Hory proti Turecku pozri Mikuláš P í s c h, *Postoj Slovákov k východnej kríze 1875–1878*. Slovenské štúdio XI., Bratislava 1971, s. 157–178.

³⁰ NN, 9. 12. 1876.

Aprílové povstanie bulharského ľudu roku 1876 a jeho dozvuky, ktoré pretrvávali a tvorili istú kontinuitu v období od jeho porážky do vzniku rusko-tureckej vojny, malo na Slovensku nesmierny ohlas a veľmi pozitívne ovplyvnilo celé zmýšľanie a konanie slovenských činiteľov a slovenskej verejnosti vôbec. Oslobodzovací boj bulharského ľudu a ostatných južných Slovanov stretol sa v slovenskej verejnosti s takou ozvenou a všeobecnou podporou, že v tomto ohľade sme sa nestretli nielen s nejakým negatívnym, ale ani s jediným neutrálnym postojom. Aprílové povstanie prispelo k posilneniu národnooslobodzovacích snáh slovenského ľudu a k posilneniu nádejí, že jeho oslobodenie spod cudzej nadvlády sa uskutoční, podobne ako tomu bolo aj v prípade Bulharov a ostatných južných Slovanov, za bezprostrednej pomoci ostatných slovanských národov. Bulharské povstanie posilnilo na Slovensku myšlienku slovanskej vzájomnosti a osobitne prispelo k posilneniu slovensko-bulharských vzťahov. Svojím dosahom prispelo k obohateniu slovensko-bulharských pokrokových tradícií, ktorých bol v dejinách našich národov vždy tak aktuálny a zvlášť aktuálny je práve v súčasnosti.

